

ÇOK KÜLTÜRLÜ TOPLUMLARDA “DİN HAKKINDA ÖĞRENME” VE “DİNDEN ÖĞRENME” MODELİ

Muhiddin OKUMUŐLAR*

ÖZET

Farklı kültür ve dinlere sahip insanların bir arada yaşadığı ortamlarda eğitim politikalarının belki de en çok ilgilenmesi gereken alan din öğretimidir. Bu alanda yapılan çalışmalar içinde, akademik çevrelerde en çok kabul gören ve eğitim programlarında uygulanan modelin, İngiliz din eğitimcisi Michael Grimmitt'in din hakkında öğrenme ve dinden öğrenme yaklaşımı olduğu söylenebilir. Geleneksel ya da bilinen din eğitimi, bir dinin kendi dinamiklerini mensuplarına ve diğer insanlara öğretme biçimindedir. “Dini ğrenme” olarak adlandırılan bu eğitim biçiminde o dini kabul etmiş öğretmenler tarafından dini bilgiler öğrencilere telkin edilir. Din hakkında öğrenme aşamasında öğrencilere öncelikle dinin anlamı, dine olan ihtiyaç anlatılmalı; din herhangi bir din olarak değil bir fenomen olarak öğretilir. Dinden ğrenmeye gelince bu aşamada yine belirlenen dinlere ait konular kendi kaynaklarından yararlanılarak öğretilir.

Müfredat modeli olarak belli bir ne ulaşan bu iki form, din eğitimi hakkındaki düşüncede oldukça yararlı bir açıklama olduğu görülmektedir. Anahtar kelimeler: Çok kültürlülük, ok kültürlü din eğitimi, din hakkında ğrenme, dinden ğrenme.

LEARNING ABOUT RELIGION AND LEARNING FROM RELIGION MODEL IN MULTICULTURAL SOCIATIES

Some factors like globalization shift from nation state to multi cultural life and pluralism revealed many changes in many fields and the education area is one of them. Religious education is one of the important areas in a medium where different cultures and religions live together. Among the studies in this field, the most accepted model is the “Learning About Religion And Learning From Religion” model by Michael Grimmitt. The traditional religious education is in the format of teaching a religions own dynamics and beliefs to its believers and the other people. In this model which is called “Learning Religion” religious information is given by teachers who accepted the same religion. In the ‘learning about religion’ stage before all else the meaning of religion and the need for religion should be taught. Here religion is not taught as any religion but its is taught as a phenomenon. In the ‘learning from religion’ stage the specified topics for every religion are taught from its own sources.

Those two forms which became widely-known can be seen as a good explanation for the conception about religious education, because this approach helps the students to understand the others in a sympathetic and emphatic way.

* Dr., Seluk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, okumuslar@hotmail.com

GİRİŞ

Günümüzde çoğulculuk, yaşadığımız toplumların neredeyse doğal bir yapısı haline gelmeye başlamıştır. Bir yandan küreselleşmenin getirdiği toplumsal dönüşümler ve buna bağlı olarak ortaya çıkan çoğul kimliklerle ulus ötesi kurumların artan rolü sonucu her geçen gün daha da artmakta olan farklılaşmış kimlikler yaşadığımız dünyanın birer gerçeği haline gelmiştir. Bugün için insanlar geçmişte hiç olmadığı kadar iç içe yaşamakta, çoğu ülke kültürel bakımdan önemli çeşitlilikler göstermektedir.

Yaşadığımız bu süreç bizleri, kültürel açıdan homojen bir ulus devlet modelinden gittikçe uzaklaşarak farklılıkların toplum hayatında daha fazla kabul gördüğü bir boyuta yaklaştırmıştır. Kültürel yaşam biçimlerindeki çeşitliliğin, etnik grupların, mezheplerin ve dünya görüşlerinin sayısı ve etkinlikleri gün geçtikçe artmaktadır. Farklılıkların kabul görmesinin doğal bir uzantısı olarak da farklı etnik ve kültürel unsurların beraberce bir arada yaşadıkları bir toplum tasarımı olarak şekillenen çok kültürlülük politikaları gündeme gelmektedir (Şan, 2006). Din eğitimi uygulamaları da bu politikaların içinde önemli bir yer tutmaktadır.

Sosyo-kültürel çoğullukla ilgili söylemler ve bunların din eğitimi alanındaki yansımaları pek çok platformda gündeme gelmektedir. Bu söylemlerden ilki, doğrudan eğitim faaliyetinin içinde yer almayan araştırmacılara ait olup öğretmen yetiştirme süreci yoluyla okullardaki uygulamaları dolaylı olarak etkileyen bilimsel bir söylemdir. İkincisi, öğretmenlerle eğitim ve sosyalizasyon işleriyle uğraşan diğer mesleklerle ait mesleki bir söylemdir. Son olarak, genel bir söylem görülmektedir ki çoğullukla politik karar alma süreciyle ilişkilidir. Bu üçüncü söylem hem araştırmacıları hem de bu meslekte çalışanları kapsamakla birlikte din eğitiminin günlük konularından nispeten uzak olup genel amaçlara odaklanır.

Çoğulluğa ilişkin farklı kabuller ile çoğulluğun geleneksel ve modern iki boyutunun konuyla ilgili pek çok tartışma alanında kullanılabilir analitik araçlar olduğu düşünülebilir. Din eğitimi konusuyla ilgilenenler için çoğulluğun önemli bir konu olduğu açıktır. Bunu farklı ülkelerde din eğitimi için ortaya konulan amaçlarda görmek mümkündür. Çok sayıdaki amaçlar şu şekilde özetlenebilir:

1. Öğrencilerin, kendilerinden farklı inanca ve kültüre sahip insanları anlama ve onlara saygı duymalarını destekleme; çoğul bir toplumda yaşamaya yönelik olumlu bir tutum geliştirmelerine katkı sağlamaktır.
2. Öğrencileri din(ler) hakkında bilgi edinme ve anlayış geliştirme konusunda yetenekli kılmaktır.
3. Öğrencilerin kişisel, ahlaki ve manevi gelişimine destek olmaktır. (Skeie, 2002)

Din eğitimi sürecinde bu amaçların tümünün aynı anda gerçekleşmesi çok kolay olmayacaktır. Çünkü bu amaçlara göre din eğitimi yapılabilmesi için içerik

ve yöntem açısından bir takım yeniliklere ihtiyaç vardır. Yukarıda dile getirilen çok kültürlü veya çoğulcu yaklaşımlar aslında bu yeniliklerin temellerini oluşturmaktadır.

Bugün, tüm dünyada uygulanan din eğitimi etkinlikleri küresel sürecin zorladığı dönüşüm arayışları içindedir. Bu arayışlarda, din eğitimi etkinliklerini çoğulcu bir yapıya sahip olan öğrencilere yönelik olarak yeniden düzenlemeyi amaçlayan modeller öne çıkmaktadır. Kültürlerarası din eğitimi, fenomenolojik din eğitimi, mezhepler üstü din eğitimi, (Altaş, 2003) içeriksel ve yorumlayıcı din eğitimi, eleştirel din eğitimi ya da dini literal yaklaşım (Hella, 2007) olarak literatüre geçen modeller, çok kültürlü ve çoğulcu yaklaşıma dayanmaktadır.

Bu yaklaşımlara göre alanın uzmanlarınca din eğitimi uygulamasının nasıl gerçekleştirilebileceği hakkında önemli teoriler ortaya konulmuştur ve bu konularda yeni çalışmalar yapılmaya devam edilmektedir. Bu alanda ortaya konulan uygulama biçimlerinden en çok kullanılan ya da kabul göreni, İngiliz din eğitimcisi Michael Grimmitt'in öne sürdüğü "din hakkında öğrenme" ve "dinden öğrenme" yaklaşımlarıdır.

Grimmitt, teorilerini ortaya koyduğu zamana kadar din eğitimi hakkında yoğun tartışmaların yaşandığı kiliselerin eğitim anlayışından açıkça farklı bir pedagoji önermiştir (Burgess, 1996). İngiliz devlet okulları için kabul edilen, Hıristiyanlık ve Hıristiyan eğitim paradigmasının egemen olduğu ders programlarındaki arka planın aksine Grimmitt, din eğitim ve öğretiminde devlet ile kilisenin rollerinin farklı olduğunu tartışmıştır. Buradaki ana fark, eğitim ile öğretim arasındakiidir. Grimmitt'e göre Hıristiyanlığı insanların anlam arayışı farz eden yaklaşımı, kutsal kitabın vahiy telkin aracı olması, dini eğitimle günah çıkarılmasını amaçlaması ve öğrencilere sadece Hıristiyan olma yollarını göstermesi sebebiyle Kilise eğitim yapmaktadır ve bu din öğretiminden farklıdır (Grimmitt, 1973). Öte yandan Grimmitt, devlet okullarında din öğretiminin genel eğitim alanları arasında haklı bir yere ihtiyacı olduğunu öne sürmüştür.

Bireysel ve sosyal realiteler ile objektif ya da geçerli bilgi arasındaki diyalektik, din eğitimine pedagojik yaklaşımının temelidir. Bu, Grimmitt'in 1973'te önerdiği, 1978'deki konferans serilerinde açılım yapıp 1987'de yayınlanan "*Din Eğitimi ve İnsan Gelişimi*" adlı eserinde ve daha sonraki dönemlerde sosyal yapılandırmacı yaklaşıma göre din öğretimi izahında ileri düzeyde geliştirdiği yaklaşımdır (Grimmitt, 2000). Grimmitt için eğitimin temel amacı bireysel ve sosyal boyutların tümü içinde insan gelişimidir. Bunu gerçekleştirebilmek için de içerik ve pedagojik yaklaşımların seçimi için yoğun çabalara ihtiyaç olduğunu dile getirmektedir.

Eğitim alanlarının tümünde gerekli olan bu çabaları Grimmitt din öğretimi alanına da uygulayarak özgün bir yaklaşım ortaya koymuştur. Buna göre din öğretimi, öğrenen merkezli olmak üzere iki farklı tema halinde gerçekleştirilmelidir. Bu temaları da "din hakkında öğrenme" ve "dinden öğrenme" olarak adlan-

dırmaktadır. Grimmitt, önerdiği yeni yaklaşım dışındaki geleneksel din eğitimine de “dini öğrenme” adını vermektedir. Şimdi sırasıyla bu temaları incelemeye geçebiliriz.

DİNİ ÖĞRENME

Dini öğrenme, din eğitim müfredatı olarak bir tek dini geleneğin, kendi dinamiklerinden hareketle öğretildiği durum olarak tanımlanır. Öğretmenlerin o dine inanan kimseler olması beklenir ve öğretimin amacı öğrencilerin dine inanmaları ya da dinle bağlarının güçlendirilmesidir. Bu yaklaşımda genel olarak öğretim programını ve metotlarını, çoğunlukla insani norm ve değerlerin hâkim olduğu hissedilen eğitim sisteminden daha çok belirli dini gruplar kontrol eder. Ancak, güçlü din karşıtı seküler hareketlerin bulunduğu durumlarda bir kimse, sempatik olmayan bir sekülerliğe maruz kalmaktan daha çok kendi eğitiminin din tarafından kontrol edilmesine istek ve ihtiyaç hissedebilir. Bu nedenle dini öğrenme, öğrencilerin kendi dinlerinin asıl olduğunu ve bu dine uygun yaşamak gerektiğini öğrenmeleridir.

Bu tür din eğitimi vermede özgürlük oldukça kısıtlıdır. Bu yaklaşım öğretilen dine özgürlük sağlar fakat öğrencilerin özgürlüğünü artırmaz. Çünkü bu tür din eğitimi, öğrencilerin bilişsel ufkunu genişletmez. Dini öğrenme yaklaşımının bir çeşidi de bir dinin bakış açısından diğer dinleri öğretme çabasında olan inanç temelli din eğitimidir. Bu tür öğrenme biçimi çoğulcu olmayı denese de yaklaşımları bir dinin inançlarına dayandığı için çoğulculuk girişimini kendi inançları üzerine kurmaya çalışır. Diğer bir deyişle başka dinleri kendi inanç sistemine göre değerlendirerek yargılar oluşturur ki bu da başka din mensuplarının dünyalarını anlamayı engeller.

Toplumda dini çoğulculuk ortaya çıktığı zaman artık bu tür din eğitimi tartışılmaya başlanır. Eskiden beri tek yapılı olan toplumlarda çoğulculuk geliştiği zaman iki olası reaksiyon gözlenebilir. Birincisi din eğitimi tamamen terk edilebilir ve resmi eğitim sistemi bütünüyle seküler olabilir. Bu durumda dini inançların öğretilmesi çocukların evlerine ya da dini cemaatlere havale edilmiş olur. İkinci olası reaksiyon ise, din eğitiminin öğrencilere paralel bir eğitim sistemi biçiminde sunularak çoğulcu hale getirilmesi olarak tanımlanabilir. Bir başka ifadeyle her inançtan çocuğun farklı sınıflarda eğitilmesi ve o inancın temsilcilerinden eğitim almalarıdır. Örneğin Müslüman çocuklar Müslüman öğretmenlerden, Ortodoks öğrenciler Ortodoks öğretmenlerden vb. eğitim almaları şeklinde din eğitimi yapılabilir (Hull 2002).

Çoğulculuğun benimsendiği toplumda dini öğrenmeye bir reaksiyon olarak ortaya konulduğu düşünülse de çok kültürlü ya da çoğulcu anlayışı geliştirmeye yardımcı olacak bir din eğitimi uygulaması, Grimmitt’in önerdiği “din hakkında öğrenme”dir.

DİN HAKKINDA ÖĞRENME

Herhangi bir dinin inanç esasları, ibadet ve ahlak kurallarından önce, bir fenomen olarak dinin anlamı, bireysel ve toplumsal açıdan nasıl bir ihtiyaç olduğu, dine inanan insanların hayata bakış açıları gibi konuların öğretilmesi, öğrencilerin din hakkında daha sağlıklı bilgi kazanmalarına katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda öğrencilerin dini deneyimleri taklit ya da ön kabul yerine kendi zihin süreçlerinde yapılandırıp anlamlandırmalarına yardımcı olacaktır. Bu nedenle din hakkında öğrenme, öğrencilere herhangi bir dinin içeriğinin değil, din olgusunun dinlerin içeriklerinden örneklerle objektif biçimde sunulmasıdır.

Din hakkında öğrenme, dini araştırmalar yaklaşımı olarak adlandırılabilir. Dinin, içinden yani kendi dinamiklerinden öğretilmesi yerine tanımlayıcı ve tarihsel perspektiften hareketle dışarıdan öğretilmesidir. İncil ve Kur'an gibi kutsal kitaplar dini ya da kutsal kitaplar olarak öğretilmez, aksine çoğu zaman dini olmayan bakış açısıyla bir literatür olarak öğretilir. Bu yaklaşım, inançlar, değerler ve dini pratikler hakkında öğrenmeyi gerektirir. Bundan başka, dinin bireylerin davranışlarını hangi yöntemlerle etkileyebildiğini ve toplulukları nasıl şekillendirdiğini kavramayı kapsar. Bazen bu tür din eğitimi, "karşılaştırmalı din eğitimi" diye adlandırılıp antropolojiye dayandırılabilir. Kimi zaman da konu "dini araştırmalar" olarak adlandırılır ve dini araştırmalar tarafından geliştirilen dinler tarihi, din fenomenolojisi veya dinlerin etnografisi gibi bir ya da birden çok farklı disiplini izler (Jackson 1997).

Bu yaklaşım, bir tek dinin öğretilmesi olan "dini öğrenme" durumuna bir reaksiyon olarak görünmektedir ve din eğitiminin çoğulcu eğitim formunu oluşturma arzusuyla ortaya konmuştur. Buna göre öğrenciler belirli bir dinin telkinlerini kabul etmeye zorlanmayacaktır. Diğer bir deyişle, çok kültürlü ortamda herhangi bir dinin lehine avantaj verilmemiş olacaktır.

Din hakkında öğrenmek için birey, Grimmit'in "geleneksel inanç sistemleri" olarak belirttiği inanç yansımalarını soruşturmalıdır. Çünkü bu soruşturma, sosyal hayattaki anlamları dini açıdan açık ve anlaşılır biçimde yorumlamaya yardımcı olur. Bununla birlikte dini inanç yansımalarının günlük hayat deneyimleriyle olan zorunlu ilişkisini takdir etmek için bireyin aynı şekilde 'paylaşılan insan deneyimleri'ni sorgulaması gerekir (Grimmitt, 1987).

Din hakkında öğrenmenin olumsuz yanı ise, yaklaşımın dinlerin içeriğine odaklanması nedeniyle öğrencilerin çoğu zaman konuları öğrenmeye motive olamamalarıdır. Öte yandan bu tür din eğitimi, öğrencilerin kendi dünyaları ile ilgilenmediği gibi genel olarak onların ahlaki ve ruhsal değer arayışlarına da açıkça yardımcı olmaz. Çünkü bu yaklaşımda bireysel deneyimleri geliştirmek yerine dinlerin içeriğinin objektif olarak sunulması esastır.

Bununla beraber bu tür din eğitimi dini hoşgörüsüzlüğü önlemede önemli bir role sahiptir. Çünkü öğrencilere din fenomenini yorumlama için eleştirel beceri kazandırmasının yanı sıra, öğrencileri tetkik edilmemiş inançlardan kurtulmaya

yönlendirir ve başka dinler hakkındaki basmakalıp yargıların kırılmasına yardımcı olur (Hull 2002).

Din hakkında öğrenmenin birçok yarar içermesine karşın kimi sakıncaları da bulunduğu için Grimmitt yaklaşımını dinden öğrenme temasıyla tamamlamaktadır.

DİNDEN ÖĞRENME

Çok kültürlü toplumlarda farklı dinlere inanan öğrencilerin din fenomeni hakkında genel bilgi sahibi olmaları yeterli değildir. Bunun yanı sıra öğrencilerin hem kendi inandıkları hem de diğer dinlerle ilgili bilgileri öğrenerek bireysel deneyimlerini keşfetmeleri ve başkalarının hayatı anlamlandırması ile ilgili bakış açılarını kavramaları daha uygun görünmektedir. Dinden öğrenme teması, bu kazanımları sağlamak üzere, öğrencilerin farklı dinleri, her dinin kendi bakış açısı ve kaynaklarına göre öğrenmeleri anlamına gelmektedir.

Dinden öğrenme ile dini öğrenme arasındaki fark şudur: Dini öğrenmede öğrencilerin öğretilen dinin inanç ve pratiklerine katılmaları beklenir. Buna alternatif olarak dinden öğrenme yaklaşımında, din hakkında öğrenmenin tipik özelliği olan, öğrencilerle dini içerik arasındaki mesafe tam anlamıyla korunur. Ama aynı zamanda dinin içyapısından daha çok öğrencilerin dünyası önemlidir. Öte yandan dini öğrenme dinin kendi anlayışının, din hakkında öğrenme ise bilimsel din çalışmasının kontrolü altında iken dinden öğrenme eğitimsel çalışmaların içinde bir disiplin olmuştur. Bu nedenlerle dinden öğrenme, çok kültürlü toplumlarda çoğalan bir ilgi kazanmakta, profesyonel din eğitimcileri tarafından desteklenmekte ve öğretim programlarında yer almaya başlamaktadır.

İlk iki tür din eğitiminde yani dini öğrenme ve din hakkında öğrenmede din, ister çocukların çağrıldığı inanç objesi olsun ister eleştirel çalışmaya uygun bir obje olsun, her iki durumda da din, din için öğretilir. Ancak üçüncü tür olan dinden öğrenme yaklaşımında asıl odak noktası, çocukları öğrenenler olarak değiştirmedir.¹ Diğer bir deyişle amaç, çocukların eğitimine katkıda bulunmak olduğu için dinden öğrenme ile onların aktif olarak dini öğrenen bireyler olmaları sağlanmaya çalışılır. Bu yaklaşımda önemli olan, çocukların ve gençlerin dinin araştırılmasından ne kadar zamanda ve hangi araçlarla eğitsel yararlar kazanabileceğidir (Hull, 2002).

¹ Hull'ün "Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları, 28-30Mart 2001" sempozyumunda sunduğu bildiriye bulunan "However, in the third kind, 'learning from religion,' the central focus switches to the children as learners." (s.36) cümlesi, Didem Nasman tarafından "Ama bu üçüncü tür olan 'dinden öğrenme'de çocuklar ile öğretmenlere odaklanılır ve din onlar için öğretilir" şeklinde çevrilmiştir. İngilizce metinde bulunmayan öğretmenler kelimesi konuda anlatılan fikri tamamen değiştirmekte ve anlam kaybolmaktadır. Bu Türkçe cümle Recep Kaymakcan tarafından da aynı çeviri hatasıyla kullanılmıştır. Bkz. Kaymakcan R. "Türkiye'de Din Eğitiminde Çoğulculuk ve Yapılandırıcılık: Yeni Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı Bağlamında Bir Değerlendirme", Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, yıl.7 s.1, Ocak 2007, İstanbul, s.197.

Genel olarak bu yaklaşımda, öğrencilerin kişisel tercihleri ve benimsedikleri dünya görüşleri hakkındaki yansımaları nedeniyle öğrencilerin kişisel gelişimlerine odaklanmak için bir eğilim meydana getirme amaçlanmaktadır. Dinden öğrenme bir bakıma öğrencilerin dini geleneklerin gerçek taleplerini aslında nasıl anlayacaklarını keşfetmeleri ya da onların ontolojik durumlarını yargılamalarından daha çok "din hakkında" öğrendiklerinin neleri kapsadığı hakkında bilgi vermek için uygulanır (Hella, 2007).

Dinden öğretim öğrencilere önemli dini ve ahlaki sorunlara farklı cevaplar üzerinde düşünme fırsatları verir. Böylece onlar yansıtıcı yöntemle kendi görüşlerini geliştirebilirler. Bu yaklaşım öğrencilerin deneyimlerini öğretimin merkezine koyar. Bu tür din öğretiminin esas amacı, öğrencilere insani davranış kazandırıp onların ahlaki ve ruhsal gelişimlerine katkı sağlamak ya da öğrencilerin dini konular hakkında kendi bakış açılarını geliştirmeye yardım etmektir (Jackson and Steele 2004).

DİN HAKKINDA VE DİNDEN ÖĞRENMEYE İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER

Bu yaklaşımların ikincisi olan "din hakkında öğrenme" ve üçüncüsü "dinden öğrenme" çoğu zaman birlikte ele alınır. Burada anlayış, bilgi, düşünce ve yapıcı eleştiri, bütünleştirilmiş öğrenme sürecinin temel ilkeleri olarak dikkate alınmaktadır (Jackson, 1997). Dinin anlamı ve çağdaş dünyadaki rolü hakkındaki genel soru, dini içerikle din eğitimindeki öğrenme süreçleri arasındaki ilişkinin soruları arasında düşünülmektedir. Din hakkında öğrenme ile dinden öğrenme arasındaki kavramsal bölümlenme bilgi kazanma ve genel eğitim içindeki kişisel gelişimin ayırımına bağlıdır. Bu bakış açıları arasındaki ayırım, konu merkezli gelenekçi eğitsel anlayış ile öğrenen/çocuk merkezli ilerlemeci yaklaşım arasındaki gerilimin aslını bulmak olabilir. Böyle bir ayırım aynı zamanda hem içerik ve deneyimi hem de amaçlarla yöntemleri birbirinden ayırt etmektedir.

Din hakkında öğrenme ve dinden öğrenme temaları arasında ilişki kurmanın dışında analitik yönden ayırım yaparak Grimmitt, din hakkındaki bilginin içeriği ile öğrencilerin yaşam tarzları ve kişisel gelişimlerini bir araya getirmiştir. O, öğrencilerin ahlaki, dini ve ruhi farkındalıklarını geliştirmek için önemli önkoşul olarak eleştiri bilinçlerini ve kendi farkındalıklarını geliştirmeye çalışmalarını istemektedir. Din hakkında öğretim süreci, sadece dini inançlar ve değerler hakkında öğrencilerin bilgilendirilmesi niyetini gerçekleştirmez. Aynı zamanda öğrencilere kendi inanç ve değerlerinin eleştirel değerlendirmesi için gerekli olan enstrümanları sunarak dini inanç ve değerleri kullanmalarına yardımcı olur. Bu yaklaşım, öğrencileri din hakkında öğrenmeye sevk ederken aynı zamanda onların kendileri için dinden öğrenmelerini de sağlayacaktır.

Bu görüşe göre din hakkında öğrenme öğrencilere, doğru istekler, inançlar, dini gelenekler ve dinin kendisine ilişkin eleştirel değerlendirme yapma imkânı tanırken aynı zamanda gerçekçi bilgi sağlamaktadır. Grimmitt aynı zamanda din

hakkında öğrenmenin tek başına yeterli olmadığını vurgulamaktadır. Bununla, ardı ardına gelen, tamamen eşzamanlı ve dini inançlar tarafından dile getirilen realitenin farkına varmakla birbirine geçmiş iki süreci ima eder. Attfield bu temaların, bilgi ve anlama ile deneyimlerin birbirinden ayrılması anlamına geldiğine dikkat çeker. (Attfield 1996)

Din eğitiminin güncel modelleri daha çok liberal yaklaşım olma eğilimindedir ki dinlerin geçerlilikleri ve doğruluklarıyla eleştirel yönden uğraşmaksızın öğrencilerin farklı dini gelenekler hakkında ve o dinlerden öğrenmelerine imkân vermeye çalışmaktadır. Bu konuda şunlar söylenebilir: Din hakkında öğrenmenin birçok örneği dini fenomenin tanımlanması ve kategorize edilmesini kapsamakta, bir bakıma yüzeysel kavrama düzeylerini teşvik etmektedir. Dinden öğrenme ise çoğu zaman sadece öğrencilerin kendi bireysel inançlarını ifade etmelerini içermektedir.

Din hakkında öğrenme ile dinden öğrenme düşüncelerinin eleştirel analizi, bunları aynı sürecin birbirinden ayrılmaz iki yönü olarak gören Wright (2003) tarafından gerçekleştirilmiştir. Din eğitiminin eleştirel bir modele sahip olması gerektiğini savunan Wright'a göre gerçeği bulmaya çalışma amacıyla "dinden öğrenme" için ve eleştirel bir yükümlülükle öğrenmeye "din hakkında öğrenme"den başlamak gerekir. Aynı zamanda dinden öğrenme, öğrencilerin seküler ortam içinde farklı dini geleneklerin itiraz edilen bilgisine karşı eleştirel yükümlülük nedeniyle din hakkında öğrenme etkisine açık bırakılmalıdır. Eleştirel din eğitimi, nihai gerçeklik hakkındaki doğru yaşantıyı aradığı gibi aynı zamanda nihai gerçekliğin doğru bilgisini araştırma üzerinde düşünür. Buna göre din hakkında ve dinden öğrenme arasında farklılık olmayabilir. Çünkü bir şey hakkında öğrenme eş zamanlı olarak onunla nasıl ilişki kurulacağını da öğrenmektir. (Hella, 2007)

Müfredat modeli olarak belli bir üne ulaşan bu iki form, din eğitimi hakkındaki düşüncede oldukça yararlı bir açıklama olduğu görülmektedir. Çünkü bu yaklaşım, bir dine inanan öğrencilerin diğerlerini sempatik ve empatik yolla anlamaya çalışmalarına yardımcı olur (Bastide, 1999).

Din hakkında öğrenme ve dinden öğrenmenin sonunda şunların ortaya çıkması beklenir:

1. Öğrenciler, dindar insanların inanç detaylarında farklılaşmalar olduğunu ve bu farklılıkların dünya işlerinin gidişatına çok geniş bir etkide bulunduğunu öğrenmelidirler.
2. Eğitimciler öğrencileri hayatın, maddi şeylerden daha önemli olduğunu tasavvur etmeleri için tüm geçmiş deneyimler hakkında desteklemeli ve onların dinin birçok kişi için niçin yaşam gücü olduğunu anlamalarına yardım etmelidirler.
3. Eğitimciler, karakter eğitiminin bölümlerinden daha çok varlık, anlam ve amaç gibi din temelli anlayışlar üzerinde durmalıdırlar. (Sewall, 1998)

Buraya kadar anlatılanlara göre dini öğrenme, din hakkında öğrenme ve dinden öğrenmenin, biçim, amaç, yöntem ve kazanımlar açısından karşılaştırması şu şekilde yapılabilir:

	<i>Dini Öğrenme</i>	<i>Din hakkında öğrenme</i>	<i>Dinden öğrenme</i>
<i>Öğrenme biçimi</i>	Dinin içinde öğrenme	Din fenomenini ve birçok din öğrenme	Dinler arası öğrenme
<i>Öğrenme amacı</i>	Dini bilme ve saygı duyma	Başkasının din ve kültürünü öğrenme	Başkasına saygı gösterme
<i>Öğrenme yöntemi</i>	Yüzleşme	Belgeleme	İletişim
<i>Öğrenme kazanımı</i>	Varoluşsal beceri	Bulgusal beceri	Sosyal beceri

MODELİN UYGULANMASI

Din hakkında öğrenme ve dinden öğrenme modeli, en yaygın biçimde İngiltere’de uygulanmaktadır. İngiltere’de din eğitimi için iki aşamalı öğrenci kazanımı belirlenmiş, bunların birincisinde “din hakkında öğrenme (Din bilgisi ve dinin anlaşılması)”, ikincisinde ise “dinden öğrenme (Anlam üzerine yansıma)” biçimleri benimsenmiştir. Buna göre oluşturulan öğrenci kazanımlarını tablo halinde şu şekilde özetlemek mümkündür:

<i>Öğrenci kazanımı 1</i>	<i>Öğrenci kazanımı 2</i>
Bu kazanım şunları içerir — Dini inançları belirleme ve inananların dünyaya cevabının tutarlı açıklamalarını vermek için öğretimler	Bu kazanım şunları içerir — İnsan kimliği, kişiliği ve deneyiminin keşfedilmesi.
— Dini pratik ve hayat tarzının, dini gelecek içinde tanımlanması, başkalarıyla benzerlik ve karşılıkların belirlenmesi	— Anlam ve amacın sorunları üzerine düşünülmesi.
— Dini dil, hikâye ve sembolizmin anlamının açıklanması	— Kendi içlerinde ve başkaları arasındaki değerleri ve yükümlülüklerin saptanması ve bunların karşılıklarının verilmesi.

Bu kazanımların işlenen dinin konularına uyarlanması hususunda da İslam dini öğretimi örnek olarak ele alınabilir. İngiltere’deki okullar öğretim programlarında öğretilecek dinler arasına İslam’ı almışlarsa, öğretim planlarını yaparken genellikle aşağıdaki öğrenme alanlarını kullanmaktadırlar.

1. Kademe (5-7 yaş arası)

	<i>Öğrenci kazanımı 1 Din Hakkında Öğrenme</i>	<i>Öğrenci kazanımı 2 Dinden Öğrenme</i>
ALLAH İNANCI	<ul style="list-style-type: none"> — Esmâ-i Hüsnâ'nın kullanımı — Yaratıcı olarak Allah — İslam'da Tanrıya Allah denildiğinin öğrenimi — Doğal olanla yapay olanın ayrımı 	<ul style="list-style-type: none"> — Dünya hayatını ilgilendiren yolların keşfedilmesi — İsimlerin iyi niyetle kullanımı — Dünyanın güzelliğine kusur bulma — Yaşamla ilgili deneyimler
İSLAM'IN ÖĞRETİMİ	<ul style="list-style-type: none"> — Bazı peygamberlerin kıssalarını dinlemek — Müslümanların kutsal kitabının Kuran olduğunu öğrenmek — Kur'an'a saygılı davranmak — Hz. Muhammed'in hayatını keşfetmek 	<ul style="list-style-type: none"> — Hayran kaldığımız kişileri taklit etmek — Öğrenen için özel bir yere sahip olan kişiler
İSLAM İBADETLERİ	<ul style="list-style-type: none"> — Müslümanların her gün ibadet ettiklerini anlamak — Ramazan ve Kurban bayramlarını öğrenmek 	<ul style="list-style-type: none"> — Saygı belirtisi olarak temizlik — Hayatın içindeki özel günler — Hz. İbrahim'in kıssasını dinlemek ve tepki vermek — Ramazan ve Kurban bayramı resimlerine tepki vermek
İSLAM'IN YAŞAMA TARZI	<ul style="list-style-type: none"> — Saygı göstermenin Müslümanlar için önemli olduğunu bilmek — Müslüman çocuklar için aile hayatını keşfetmek 	<ul style="list-style-type: none"> — Herkesin birbirine saygılı olması — Büyüklere saygı göstermek — Dürüstlüğün önemi

2. Kademe (8-11 yaş arası)

	<i>Öğrenci kazanımı 1 Din Hakkında Öğrenme</i>	<i>Öğrenci kazanımı 2 Dinden Öğrenme</i>
ALLAH İNANCI	<ul style="list-style-type: none"> — Müslümanlar, Allah'ın yaratıcı olduğuna inanır. — Şirkin anlamı — Yaratılış konusunda Kuran'da araştırma yapmak 	<ul style="list-style-type: none"> — Dünya hakkındaki duygu ve düşüncelerini ifade etmek — Çevre üzerinde kişisel etkilerini değerlendirmek — Birileri için idol olarak rol oynayan şeyleri dikkate almak — Dünyanın yaratılışı hakkındaki iddiaları değerlendirmek ve bunları kendi inançlarına yansıtma

İSLAM ÖĞRETİMİ	<ul style="list-style-type: none"> — Kuran’ın nasıl indiğini öğrenmek — Öğrenmenin farklı kaynakları olduğunu bilmek — Müslümanlar için Peygamber kıssalarının önemini takdir etmek 	<ul style="list-style-type: none"> — Hangi kitaplar ve kişilerin onlar için özel bir öneme sahip olduğunu dikkate almak — İradeye sahip olmanın önemi — İslam tarihi ile ilgili olaylara tepki vermek
İSLAM İBADETLERİ	<ul style="list-style-type: none"> — Namaz, abdest, zekat, humus ve haccı bilmek — Hac konusunda araştırma yapmak 	<ul style="list-style-type: none"> — Hayır vermek — Yoksulluk ve zenginlik sorunlarının kusurlarını bulmak — Tatiller ve oluşum şekilleri
İSLAM’IN YAŞAMA TARZI	<ul style="list-style-type: none"> — Doğum ve isim verme مراسمlerini araştırmak — İslam’ın selamlaşma üslubunu araştırmak — Bir camide ibadet — Cami adabını öğrenmek 	<ul style="list-style-type: none"> — Misafirperverlik — Yetkili ya da yaşlı kişilere karşı davranış

Din hakkında öğrenme ve dinden öğrenme, Amerika Ders Kitabı Kurulu’nun 1995 yılında yayınladığı raporunda okullarda din dersi projesi olarak sunulmuş ve bu tarihten itibaren okullarda uygulanmaya başlanmıştır (Sewall, 1998). İngiltere ve Amerika dışında modeli uygulayan diğer bir ülke de Finlandiya’dır. Finlandiya din eğitimi politikası öğrencilerin, kendileriyle başkalarının dinlerden anladıkları arasındaki farklılıkları ve başkalarının dini inançlarını anlamalarını hedeflemektedir. Bu nedenle de “din hakkında öğrenme” ile “dinden öğrenme” süreçlerini kullanan din eğitimi yaklaşımını benimsemiştir (Hella, 2007).

Bunun dışında 2001 yılında Viyana’da Avrupa’da Din Eğitimi İçin Koordinasyon Grubu, “Din Hakkında Öğrenme ve Dinden Öğrenme: Anlaşmazlıkların Olduğu Avrupa’da Birlikte Yaşamak İçin Din Eğitiminin Rolü” temasını esas alarak, “Avrupa’nın güncel durumu, Avrupa’da din eğitiminin iyi uygulamaları ve din eğitimi Avrupa’nın geleceğini nasıl etkileyebilir?” konularında çalışmalar yapmıştır (Schreiner, 2001). Dolayısıyla Avrupa’nın birçok ülkesinde çok kültürlü din öğretim modeli uygulaması arayışları sürmektedir.

Öte yandan din hakkında öğrenme ve dinden öğrenme yaklaşımları, birçok Hıristiyan din eğitimcisi tarafından eleştirilmektedir. Örneğin Schreiner bu modelin benimsenmesi durumunda ortaya çıkacak sonuçları Hıristiyanlık açısından sorgulamaktadır: “Biz Hıristiyanlığın diğer dinler ve dünya görüşleriyle ilişkisini nasıl görürüz? Sadece bizim dinimiz aracılığıyla mümkün olan kurtuluş anlamındaki özel algıları paylaşır mıyız? Ya da dinin, tanrının evrensel gerçekliği tek başına eline geçirebilmesini reddeden çoğulcu görüşü paylaşır mıyız? Çoğulcu din eğitimi yaklaşımlarında diyalog süreci ve dinlerin teolojilerinin incelenmesi temel istektir. Bunun yanı sıra kurumlaşmış dinler büyük çoğunlukların dinden uzaklaşmasıyla güç kaybetmektedir. Bir şeye “dini” deme arzusu sanki yeni ifade bi-

çimleri keşfetme gibi görünmektedir. Bu gelişmeler bizim dini öğretme ve öğrenmemizi nasıl etkiler? Biz toplumumuzdaki sekülerleşmiş insanlarla iletişim kuracak bir dile sahip miyiz?” (Schreiner, 2001).

Din hakkında öğrenme ve dinden öğrenme yaklaşımının Türkiye’de uygulanma düşüncesi açısından Sönmez Kutlu’nun önerilerini burada ifade etmek yerinde olacaktır. Ona göre dinden öğrenme biçiminde amaç, öğrenciye herhangi bir dini ya da mezhebi öğretmek değil, yaşama ilişkin değerleri öğrenmesini sağlayarak onun ahlâkî ve manevî gelişimine katkıda bulunmaktır. Bu modelde esas olan, çocuğun eğitimi ve disipline edilmesidir. Bu sebeple, bu yaklaşım din eğitimi olarak da isimlendirilebilir. Türkiye’de son 25 yılda uygulanan sistemde din hakkında ve ahlak hakkında öğrenme, belli ölçüde de dinden öğrenme ve dini öğrenme söz konusudur. Dinden öğrenme ve dini öğrenmeye yönelik konular ve kazanımlar, din öğretiminin eğitimden tamamen arındırılmaması sorunundan kaynaklanmaktadır. Bütün bunlara rağmen Türkiye’de din öğretimi tecrübesi, “mezhepler üstü dinler açılımlı bir yaklaşımla” işlemektedir. Kısaca Türkiye’de ilk ve orta öğretimde verilen dini eğitim veya din eğitimi değil, dinin öğretimidir. Mevcut durumda karşılanamayan ihtiyaç, din eğitimidir. Yeni anayasadan beklenen, bu yönde bir açılım getirmesidir (Kutlu, 2007). Bu yaklaşım, din eğitimi ve öğretiminin kavramsal yönden farklı oluşuna dayanması nedeniyle kısmen karmaşık olsa da çalışmamızda ele alınan din öğretimi modelinin dikkate alınması bağlamında bir yenilik kabul edilebilir.

SONUÇ

Küreselleşme, ulus devlet anlayışından çok kültürlü yaşam biçimine geçiş, çoğulculuk gibi etkenler birçok alanda olduğu gibi ülkelerin eğitim anlayışlarında da önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. Farklı kültür ve dinlere sahip insanların bir arada yaşadığı ortamlarda eğitim politikalarının belki de en çok ilgilenebileceği alan din öğretimidir. Bu nedenle çok kültürlü anlayışın benimsendiği ülkelerdeki eğitimciler, buna uygun din öğretimi modelleri geliştirmeye çalışmışlar ve halen de çalışmalarını sürdürmektedirler. Ninian Smart’ın fenomenolojik din eğitimi yaklaşımı, Robert Jackson’ın yorumlayıcı din eğitimi yaklaşımı ve Wright’ın eleştirel din eğitimi modeli (Hella, 2007) bu çalışmalara örnek verilebilir.

Bu alanda yapılan çalışmalar içinde, akademik çevrelerde en çok kabul gören ve eğitim programlarınca uygulanan modelin, İngiliz din eğitimcisi Michael Grimmitt’in din hakkında öğrenme ve dinden öğrenme yaklaşımı olduğu söylenebilir. Aslında Grimmitt’in yaklaşımı ile yukarıda anılan yaklaşımlar arasında çok büyük ayrımlar bulunmamaktadır. Belki de onun dile getirdiği temaların uygulanma imkânı yaklaşımın şöhretini artırmıştır. Her yeni yaklaşım gibi Grimmitt’in din hakkında ve dinden öğrenme tanımları da din eğitimcileri tarafından tartışılmış ve bunlar yaklaşımı daha da olgunlaştırmaya yardımcı olmuştur/olmaktadır.

Geleneksel ya da bilinen din eğitimi, bir dinin kendi dinamiklerini mensuplarına ve diğer insanlara öğretme biçimindedir. "Dini öğrenme" olarak adlandırılan bu eğitim biçiminde o dini kabul etmiş öğretmenler tarafından dini bilgiler öğrencilere telkin edilir. Bu tür bir eğitimin sonucunda öğrencilerin dine inanan ve daha dindar bireyler olması beklenir. Çok kültürlü ortamlarda farklı dinlere ve inançlara sahip bireylere bir dinin öğretilmesinin sakıncaları ve/veya imkânsızlığı nedeniyle farklı bir yöntem izlemek gerekmektedir. İki aşamalı bir öğrenme süreci olan "din hakkında ve dinden öğrenme" böyle bir ihtiyaçtan dolayı ortaya konmuştur.

Din hakkında öğrenme aşamasında öğrencilere öncelikle dinin anlamı, dine olan ihtiyaç anlatılmalı; din herhangi bir din olarak değil bir fenomen olarak öğretilmelidir. Öğretim sırasında sınıfta bulunan öğrencilerin dinleri ya da program tarafından öğretilmesi kararlaştırılan dinler, bir ön kabul olmaksızın örnek olarak ve tamamen dışarıdan sunulmalı, öğretmenler üçüncü şahıs olarak din ve dinin mensuplarını tanıtmalıdır. Örneğin Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ya da İslam'da inanç esasları şunlardır, bu dine inananlar şöyle davranır gibi kalıplar kullanılabilir.

Dinden öğrenmeye gelince bu aşamada yine belirlenen dinlere ait konular kendi kaynaklarından yararlanılarak öğretilmelidir. Hiçbir din bir başkasının gözüyle değerlendirilerek anlatılmamalı ve bunlardan herhangi biri öğrencilere telkin edilmemelidir. Bu tür öğretim sırasında hem öğrencilerin kendi dinleri hakkında bilgi sahibi olmaları hem de başkalarının dinlerini öğrenerek onlara saygılı davranmaları sağlanmaya çalışılır. Dolayısıyla öğrencilerin dini tercihler konusundaki özgürlükleri korunmuş olacaktır.

KAYNAKÇA

- Altaş, N. (2003). "Küreselleşmenin Dini Anlama Biçimlerine ve Din Öğretimindeki Yeni Yönelişlere Etkisi", *Dini Araştırmalar Dergisi*, Ankara, c. 6, s. 17, ss. 215-240.
- Attfield, D. G. (1996). "Learning from Religion", *British Journal of Religious Education*, 18/2, ss. 78-84.
- Bastide D, (1999). *Coordinating Religious Education across the Primary School*, Falmer Pres, London.
- Burgess, H. (1996). *Models of Religious Education: Theory and Practice in Historical and Contemporary Perspective*, Victor Boks, Illinois.
- Engbretson K. (2006). *Learning About and Learning from Religion. The Pedagogical Theory of Michael Grimmitt*, M. de Souza et al. (eds.), *International Handbook of the Religious, Moral and Spiritual Dimensions in Education*, Springer, Dordrecht, ss. 667-678.
- Grimmitt, M. (1973). *What can I do in RE?*, Mayhew-McCrimmon, Great Wakering.
- Grimmitt, M. (1983). *Religious Education and Humanisation*, Australian Association for Religious Education, Sydney.
- Grimmitt, M. (1987). *Religious Education and Human Development*, McCrimmon, Essex.

- Grimmitt, M. (2000). "Constructivist Pedagogies of Religious Education Project: Re-Thinking Knowledge, Teaching and Learning in Religious Education", M. Grimmitt (Ed.), Pedagogies of Religious Education, McCrimmon,. Great Wakering, ss. 189–207.
- Hella E. (2007). *Variation In The Understanding Of Lutheranism And Its Implications For Religious Education, Meaning Discernment of Students and Teachers in Finnish Upper Secondary Schools*, Helsinki.
- Hull, J. (2002). "The Contribution of Religious Education to Religious Freedom: a Global Perspective", Hans Spinder, Jeremy Taylor and Wim Westerman (eds), Committed to Europe's Future: Contributions from Education and religious Education: A Reader, Coordinating Group for Religious Education in Europe (CoGREE) and the Comenius Institut, Münster, ss.107-110.
- Hull, J. (2003). "Religious Education in Democratic Plural Societies: Some General Considerations", Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları, Uluslararası Sempozyum, Bildiri ve Tartışmalar, MEB, Ankara, ss.33-42
- Jackson R. and Steele K. (2004). *Problems and Possibilities for Relating Citizenship Education and Religious Education in Europe*, Papers and Resource Materials for the Global Meeting on Teaching For Tolerance, Respect and Recognition in Relation with Religion or Belief, 2-5 September 2004, The Oslo Coalition on Freedom of Religion or Belief, Oslo. <<http://folk.uio.no/leirvik/OsloCoalition/Jackson0904.htm>>
- Jackson, R. (1997). *Religious Education: An Interpretive Approach*, Hodder and Stoughton, London
- Kaymakcan R. (2007). "Türkiye'de Din Eğitiminde Çoğulculuk ve Yapılandırıcılık: Yeni Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı Bağlamında Bir Değerlendirme", Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, yıl.7 s.1, Ocak 2007, İstanbul, ss.177-210
- Kutlu S. (2007). "Yeni Anayasa Taslağı Çalışmaları, Din Öğretimi ve Alevilik Üzerine Söyleşi", Mehmet Kalaycı, Türk Yurdu, cilt. 27, s. 242, Ekim 2007, http://www.sonmezcutlu.com/index.php?option=com_content&task=view&id=102
- Schreiner, P. (2001). "Observation-Drawing a Map on Recent Methodological Developments in Teaching of Christianity in Europe", EEF - NET News Information·Discussions on Ecumenical Learning, No. 7, Education and Ecumenical Formation World Council of Churches, Geneva.
- Sewall G. T. (1998). *Learning about Religion, Learning from Religion*, American Textbook Council, New York.
- Skeie G. (2006). "Çoğulluk Kavramı ve Din Eğitimi Açısından Anlamı", çev. Z. Şeyma Arslan, Çokkültürlülük, Eğitim, Kültür ve Din Eğitimi, ed. Recep Kaymakcan, Dem Yay., İstanbul, ss. 135-153.
- Şan M. K. (2006). "Farklılık ve Çok Kültürlülük Siyasetleri Üstüne Bir Deneme", Milet ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi, yıl. 3 sayı. 1-2 Aralık 2005 – Haziran 2006, ss. 69-117.
- Wright, A. (2003). "The Contours of Critical Religious Education: Knowledge, Wisdom, Truth", British Journal of Religious Education, 25/4, ss.279–291.